

Varför Sokrates skulle ha älskat Shared Reading

Henrik Wig (basilisken.se)

Under många år arbetade jag som lärare i filosofi och svenska på ett gymnasium. Jag älskade mina ämnen och satte en ära i att på ett klart och redigt sätt förklara Platons idélära, Humes kritik av kausalitetsbegreppet och Kants kategoriska imperativ; med en litteraturvetenskaplig begreppsapparat lärde jag eleverna att dissekera modernistisk lyrik, från Södergran till Tranströmer. En bra lärare var väl förberedd och kunde lotsa sina adepter till de rätta svaren. Tänkte jag.

En dag undrade rektorn om jag istället för den förkylda (och för övrigt utmärkte) försteläraren i matematik kunde hoppa in i räknestugan. Hon ursäktade sig - "Ja, jag vet att det inte är ditt ämne" - men förklarade att eleverna som kom dit ofta hade dåligt självförtroende och var i behov av stöd. Även om det nu inte var av en riktig mattelärare. Jag sa att jag nog kunde lista ut en hel del med hjälp av gedigna grundkunskaper – jag mindes vagt ett hyfsat betyg från högstadiet - och ett logiskt skolat sinne.

Väl i räknestugan stod det snart klart för mig att detta inte varit annat än fromma förhoppningar. Mina tillkortakommanden blottades med pinsam tydlighet. Jag kom ihåg Pythagoras sats. Och multiplikationstabellen, jo, visst satt den i ryggmärgen, men vad hjälpte det? De här eleverna hade lämnat Pythagoras bakom sig för länge sedan. Vad värre var: jag som satt min lit till mitt "logiskt skolade sinne" kunde inte lista ut någonting! Så vad hände? Tja, inte mycket i mina ögon. Jag satt bredvid de räknande eleverna och bad dem förklara vad i hela friden deras uppgifter gick ut på. Efter en stund fick jag i bästa fall ett hum om problemet. Eftersom jag hade så svårt att hänga med, fick eleverna ta det mycket lugnt när de förklarade. Ibland ställde jag frågor så dumma att vissa fnös och andra suckade. Jag blev väldigt imponerad när en elev lyckades lösa sitt problem; från min okunniga horisont framstod det som rena trolleriet. Någon frågade surt om detta var det bästa skolan kunde ställa upp med. Jag fick erkänna att det var så. Men jag bedyrade att försteläraren i matematik antagligen skulle vara på plats veckan därpå. Det var trots allt bara lite snuva. När timmarna var slut lovade jag mig själv att aldrig mer leka mattelärare, utan hålla mig till diktanalyserna och det kategoriska imperativet.

Försteläraren återvände. Eleverna i räknestugan skulle nu få den hjälp de behövde. Jag lade det hela bakom mig. Ända tills vår utmärkte förstelärare snörvlade in i mitt arbetsrum och undrade om jag hade möjlighet att jobba i räknestugan tillsammans med honom en gång i veckan. Permanent.

Rektor var vidtalad. Han måste ha sett min min. "Du har fått väldigt mycket cred för din insats förra veckan." Jag tittade på honom. Var det ett skämt? Rätt roligt i så fall. Men försteläraren fortsatte, till synes helt allvarlig. "Några elever sa att de aldrig fått så bra hjälp. Vad gjorde du?"

Efter några tisdagseftermiddagar i räknestugan förstod jag. Eftersom jag inte kunde lösa problemen, återstod att ställa grundläggande frågor. Som: Förklara för mig, vad är problemet? Vad måste man göra först? Vad skulle du gissa att svaret kan vara? Kan du berätta för mig varför du gör så? Eleverna insåg snabbt att min okunskap var genuin. Jag låtsades inte. Alltså kunde de inte hoppas på att jag skulle rädda dem när det tog emot. Detta faktum skärpte deras fokus och många förstod, till synes utan mer hjälp än lite enkla frågor, hur de skulle gå till väga. Inte sällan uppstod en känsla av att vi tillsammans gjorde vårt yttersta för att komma framåt. Allt detta stärkte elevens självförtroende som med friskt mod tog sig an nya uppgifter. Jag hisnade inför slutsatsen. Jag var en utmärkt matematiklärare inte för att jag kunde saker, utan för att jag inte kunde saker. Min brist var min kompetens.

Jag borde, som filosoflärare, inte varit förvånad. Sokrates, den förste moderna filosofen, athenaren som tog filosofin ut på gatorna och alla filosoflärarens husgud, hade redan visat att åtminstone en viss typ av kunskap kan hjälpas fram genom enkla frågor, en verksamhet som Sokrates kallade maieutik, förlossningskonst. Själv producerade Sokrates ingen kunskap. Istället betraktade han sig som en barnmorska, en barnmorska som hjälper andra att föda – tankar och insikter som redan föreligger hos den enskilde. Ett tydligt exempel på denna förlossningskonst finns i Platons dialog Menon där Sokrates ger en obildad slavpojke till uppgift att lösa ett matematiskt problem. Pojken ska konstruera en kvadrat med dubbelt så stor area som en given kvadrat. Med stöd av Sokrates frågor löser pojken problemet, mer eller mindre på egen hand. Sokrates slutsats är att kunskap inte är något som kommer utifrån, utan något som redan föreligger hos den enskilde och väntar på att se dagens ljus: "Den som ej vet en sak har således sanna och riktiga föreställningar om det han ej vet. Utan att någon undervisar honom, nej endast genom frågor kan han således upphämta vetande ur sitt inre." Det var alltså så det gått till. Det var detta som förklarade min framgång i räknestugan. Jag hade använt Sokrates förlossningskonst.

Som Shared Reading-läsledare tänker jag ofta på Sokrates. Hur han tog de existentiella frågorna ut på gator och torg, till idrottsplatser och verkstäder, till människor som i vardagslag inte hade möjlighet att fördjupa sig i vad det är att vara människa. Jag tänker på det när jag passerar grindarna till fängelset. Eller har grupper från psykiatrin. På boendet där jag läser med människor med intellektuell funktionsvariation. Jag tänker på hur det personliga samtalet, dialogen, stod i centrum för Sokrates verksamhet. Någon lärare betraktade han sig inte som. Snarare

ville han – och litade på – att människor kunde tänka själva. Och han strök inte medhårs! Den som blev inbegripen i ett samtal med Sokrates kunde räkna med att bli omskakad av nya, oanade perspektiv.

Är det inte precis vad som händer i Shared Reading? En av mina deltagare sa i en utvärdering: "Jag kan få ett helt nytt perspektiv när någon ser allt på ett annat sätt. Det känns som att gå in i ett helt nytt rum, osäkert. Men jag gillar det! Då kan jag tänka: Ja, ja, det är ju uppenbart! Varför tänkte jag inte på det?" En deltagare på fångelset sa: "Jag har blivit provocerad av en del texter. Som den om den judiska kvinnan i Stockholm. Men det är ok ... de lever kvar inom mig och får mig att tänka igenom en del saker." Just den här deltagaren hade under läsningen sagt att judarna alltid framställer sig som offer och att Förintelsen var, även om den ägt rum, något överdrivet. Nu, i utvärderingen några veckor senare, kunde man ana en annan inställning.

Jodå, Sokrates hade nog gillat Shared Reading. Och kanske hade han tänkt inte bara på filosofen utan också på läsledaren som en barnmorska – någon som hjälper deltagarnas tankar, idéer, associationer och trevanden att födas. Deltagarna är, liksom slavpojken i Menon, visserligen redan havande och själva framfödandet måste de stå för själva. Men läsledaren kan stå vid sidan och ge den stöttning de behöver.

En läsledare i Shared Reading behöver inte spela okunnig eller förbryllad. Inför rika texter, som ändå aldrig kan förklaras på något definitivt sätt, kan läsledaren förhålla sig genuint undrande, som Sokrates. Om sitt eget vetande sa Sokrates i en berömd sentens: "Det enda jag säkert vet är att jag inget vet." En läsledare skulle kunna säga detsamma. Och det är ingen brist, utan en kompetens. När läsledaren inte är någon expert som vet svaret kan läsningen bli ett gemensamt utforskande. Som en av mina deltagare uttryckte det: "När vi pratar om texterna hakar vi i varandra, ger varandra impulser ... det blir verkligen en gemensam, delad läsning! Vi förstår tillsammans, ingen vet svaret. Känslan är att ingen kan mer än någon annan, att vi är jämlikar." Sokrates skulle ha nickat instämmande.

SLASK:

Hur hjälper denna öppna, undrande hållning deltagarna i en läs-grupp? Ungefär på samma sätt som eleverna i räknestugan blev hjälpta av mig. Läsledaren litar på att deltagarna bär på insikter och tankar som kommer att kasta ljus på texten – de behöver bara få lite hjälp av en trygg och

tillåtande omgivning och en välvillig läsledare att låta dessa, så att säga, se dagens ljus. Någon lärare eller expert som sitter inne med svaren behövs inte – och detta har en mirakulös inverkan på självförtroendet; läsledaren behöver själv deltagarnas hjälp för att förstå, att nå djupare.

Att inse att man som deltagare kan förstå en dikt eller en berättelse, ha tankar om den, relatera den till sitt eget liv, kan vara överraskande, på gränsen till chockerande: "Jag förstår inte alla berättelser och har svårt att komma ihåg vad vi läst. Jag har ju det här handikappet. Jag klarar inte press. I skolan ... jag klarade aldrig ett enda prov. Men här ... jag vet inte. När jag lyssnar på de andra ... När du läser förstår jag. Jag förstår."

Från skola, utbildning och arbetsliv är vi upptagna av att söka svar. Men för Sokrates var frågan långt viktigare. Få filosofer har siktat in sig så på frågetecknet, den genuina undran, utforskandet snarare än förklarandet. Hållningen var inte spelad; Sokrates fick ofta sluta sina undersökningar i ett slags vakuum, där det som först verkade självklart nu var osäkert. Kvar fanns gissningar. Undran. Det är en sådan genuin undran – inte spelad, inte låtsad – som gör Shared Reading till ett gemensamt, jämlikt meningsskapande. Så här uttryckte en deltagare det: